



## Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv  
Rīgā

2015. gada 18. maijā Nr.1-5/116

**Ģenerālprokuroram  
Ē.Kalnmeiera kungam**  
Kalpaka bulvārī 6  
Rīgā, LV – 1801

Informācijai **Latvijas Republikas Saeimas  
Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijai**  
Jēkaba ielā 11  
Rīgā, LV - 1811

### *Par bērnu tiesību nodrošināšanu pašvaldību institucionālajā aprūpē*

Saskaņā ar tiesībsarga stratēģiju 2014.-2016.gadam bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu tiesību ievērošana pašvaldību bērnu aprūpes iestādēs (turpmāk – bērnu nami) tika izvirzīta par vienu no tiesībsarga darba prioritātēm. 2014. gadā Tiesībsarga biroja darbinieki veica vizītes vairākās Latvijas pašvaldību bērnu aprūpes iestādēs ar mērķi veikt situācijas izpēti attiecībā uz bērnu uzturēšanās ilgumu bērnu aprūpes iestādēs, bērnu tiesību uz izglītību nodrošināšanu, bērnu ievietošanu psihoneiroloģiskajās slimnīcās, kā arī saskarsmes tiesības ar vecākiem un tuviniekiem nodrošināšanu. Kopumā tika apmeklēti 21 bērnu nams, Tiesībsarga biroja darbinieki iepazinās ar 826 bērnu personas lietām un konstatēja prakses neatbilstību normatīvajam regulējumam šādās jomās:

#### [1] Bērnu ievietošana bērnu namā

Saskaņā ar tiesisko regulējumu ārpusģimenes aprūpi bērnu aprūpes iestādē nodrošina, ja aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē nav piemērota konkrētam bērnam.<sup>1</sup> Tādējādi bērnu namos būtu jābūt tikai tiem bērniem, kuriem aprūpe bērnu namā ir vispiemērotākā. Latvijā pašvaldību bērnu namos ir ap 1350 bērnu. Praksē bērnu namos pārsvarā tiek ievietoti nevis tie bērni, kuriem bērnu nams ir vispiemērotākais aprūpes veids, bet gan tie, kuriem nav izdevies atrast alternatīvu, jo aizbildņu un audžuģimeņu skaits valstī ir nepietiekams. Situācijas uzlabošanā liela nozīme ir tieši pašvaldībām, tāpēc atkārtoti vērsos pie visām Latvijas pašvaldībām ar aicinājumu atbalstīt audžuģimenes un aizbildņus un gādāt par minēto aprūpes veidu pieejamību savā administratīvajā teritorijā<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27.panta 3<sup>1</sup> daļa.

<sup>2</sup> Tiesībsarga 09.06.2014. vēstule Nr.1-5/83 Par pašvaldības atbalstu aizbildņiem un audžuģimenēm un 11.05.2015. vēstule Nr.1-5/112 Par bērnu tiesību nodrošināšanu pašvaldību institucionālajā aprūpē un speciālās izglītības programmu pieejamību.

## [2] Ārpusģimenes aprūpes nodrošināšana citas pašvaldības administratīvajā teritorijā

Saskaņā ar tiesisko regulējumu laikā, kamēr bērns atrodas bērnu aprūpes institūcijā, pašvaldības sociālais dienests un bāriņtiesa sadarbībā ar institūcijas darbiniekiem veic pasākumus, lai sekmētu bērna atgriešanos ģimenē, uzturētu kontaktus starp bērnu un vecākiem.<sup>3</sup> Bērnā, kas nodots aizbildnībā vai audžuģimenē vai ievietots bērnu aprūpes iestādē, ir tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar vecākiem, kā arī ar brāļiem, māsām, vecvecākiem un personām, ar kurām bērns ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā.<sup>4</sup> Audžuģimenei, aizbildnim un bērnu aprūpes iestādei jāinformē vecāki par bērna attīstību un jāveicina ģimenes saišu atjaunošanās.<sup>5</sup>

Iepazīstoties ar bērnu tiesību nodrošināšanas faktisko situāciju, tika konstatēti gadījumi, kad bērni tiek ievietoti bērnu namos, kas atrodas citas pašvaldības administratīvajā teritorijā, tālu no bērnu vecāku dzīvesvietas. Šāda situācija rada šķēršļus bērna un vecāku saskarsmes tiesības īstenošanai.

Nemot vērā ārpusģimenes aprūpes mērķi un pašvaldības pienākumu sekmēt bērna atgriešanos ģimenē, ārpusģimenes aprūpe neatkarīgi no tās veida būtu jānodrošina iespējami tuvu bērna dzīvesvietai, lai bērns neatgriezeniski nezaudētu saikni ne tikai ar savu bioloģisko ģimeni, bet arī nezaudētu citus sociālos kontaktus, ierasto vidi utt.

## [3] Individuālais preventīvais darbs ar bērniem

Publiskajā telpā ir izskanējis viedoklis, ka bērna ārpusģimenes aprūpe citā pašvaldībā ir pieļaujama gadījumos, kad bērnam ir būtiskas uzvedības problēmas. Tiesībsarga ieskatā radikāla bērna dzīvesvietas maiņa kā uzvedības problēmu risinājums nav ne efektīva, ne bērna interesēm atbilstoša. Ar dzīvesvietas maiņu nevar aizstāt preventīvo darbu ar bērnu.

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 58.pantu<sup>6</sup> pašvaldība izstrādā uzvedības sociālās korekcijas programmu katram bērnam, kurš izdarījis prettiesiskas darbības vai veic citas darbības, kas var novest pie prettiesiskas rīcības. Tieši uzvedības sociālās korekcijas programmas ietvaros, izvērtējot bērna individuālās vajadzības, būtu piesaistāmi dažādi speciālisti (sociālais pedagogs, neirologs, psihiatrs, logopēds, klīniskais psihologs, psihoterapeits u.c.), lai bērns saņemtu emocionālu atbalstu un profesionālu palīdzību. Praksē minētā likuma norma netiek pienācīgi īstenota – uzvedības sociālās korekcijas programmas netiek laikus izstrādātas vai netiek izstrādātas vispār. Tā vietā, lai bērnu nama vadītājs vai izglītības iestādes direktors informētu pašvaldību par nepieciešamību bērnam izstrādāt uzvedības korekcijas programmu, bērns izdarītā pārkāpuma dēļ tiek administratīvi sodīts un/vai ievietots psihoneiroloģiskajā slimnīcā.

## [4] Bērnu uzturēšanās ilgums bērnu aprūpes iestādēs

Saskaņā ar tiesisko regulējumu bērnu aprūpes iestādē bērns atrodas līdz brīdim, kad viņam tiek nodrošināta piemērota aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē.<sup>7</sup> No likuma izriet bāriņtiesas pienākums regulāri pārskatīt bērna lietu un rast iespēju bērnam nodrošināt aprūpi vai nu audžuģimenē vai pie aizbildņa, ja atgriešanās bioloģiskajā ģimenē nav iespējama.

Kā liecina prakse, visvairāk bērnu konkrētajā iestādē bija pavadījuši no 2-6 gadiem, bet 12% bērnu iestādē dzīvojuši pat ilgāk par 10 gadiem.

Dati par bērnu ilgstošo atrašanos bērnu namā nozīmē, ka netiek pārskatīts jautājums ne par atgriešanās iespējām bioloģiskajā ģimenē, ne par citu ārpusģimenes aprūpes veidu –

<sup>3</sup> Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 4.panta piektā daļa.

<sup>4</sup> Bērnu tiesību aizsardzības likuma 33.panta pirmā daļa.

<sup>5</sup> Bērnu tiesību aizsardzības likuma 44.panta otrā daļa.

<sup>6</sup> Bērnu tiesību aizsardzības likuma 58. panta otrās daļas 7.punkts: „Pašvaldība profilakses lietu iekārto un uzvedības sociālās korekcijas programmu izstrādā katram bērnam, kurš ubago, klaiņo vai veic citas darbības, kas var novest pie prettiesiskas rīcības.”

<sup>7</sup> Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27. panta 3<sup>1</sup> daļa.

audžuģimeni vai aizbildni. Vienlaikus situācija liecina, ka bērna ārpusģimenes aprūpes laikā pašvaldības sociālais dienests un bāriņtiesa sadarbībā ar institūcijas darbiniekiem nav veikuši efektīvus pasākumus, lai sekmētu bērna atgriešanos ģimenē.

#### [5] Bērnu namu vadītāju bezdarbība

Saskaņā ar tiesisko regulējumu ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā ievietota bērna aizbildņa pienākumus pilda šīs institūcijas vadītājs.<sup>8</sup> Aizbildņa pienākumu nosaka Civillikuma 255.pants: „Aizbildnim sevišķi jāgādā par sava aizbilstamā audzināšanu ar tādu pašu rūpību, ar kādu apzinīgi vecāki gādātu par savu bērnu audzināšanu.”

Praksē konstatējama bērnu namu vadītāju kā aizbildņu bezdarbība:

1) bērnu namos ievietoto bērnu tiesības uz pilnvērtīgu attīstību netiek nodrošinātas - bērni nav iesaistīti interešu izglītībā; nav pienācīgas veselības aprūpes, ieskaitot garīgo veselību; bērnu nama vadītājs nav informējis pašvaldību par nepieciešamību bērniem, kuriem ir uzvedības traucējumi, izstrādāt uzvedības sociālās korekcijas programmas; nav informējis par nepieciešamību licencēt bērnam ieteikto izglītības programmu bērnu namam tuvākajā izglītības iestādē vai nav izvēlējis bērna interesēm atbilstošāko izglītības iestādi;

2) aizbildnis nav rīkojies, lai saglabātu bērna mantu;

3) aizbildnis nav pienācīgi pārstāvējis bērna personiskās intereses (nav piedalījies administratīvās komisijas un/vai tiesas sēdēs, nav pilnvērtīgi pārstāvējis bērna intereses, piemēram, ieteicis piemērot audzinoša rakstura piespiedu līdzekli soda vietā);

4) aizbildnis nav sadarbojies ar bērna dzīvesvietas sociālo dienestu un bāriņtiesu bērna atgriešanās ģimenē sekmēšanai un bērna un vecāku saskarsmes veicināšanai;

5) aizbildnis nav noformējis bērnam nepieciešamos dokumentus (apliecība sociālo garantiju nodrošināšanai, personu apliecinoši dokumenti, invaliditāti apliecinošs dokuments);

6) aizbildnis nav noskaidrojis un ņēmis vērā bērna viedokli viņam būtisku jautājumu izlemšanā bērna vislabākajās interesēs.

Iepriekš minētais norāda uz ANO Bērnu tiesību konvencijā, Latvijas Republikas Satversmē un citos nacionālajos tiesību aktos garantēto tiesību nenodrošināšanu bērniem, kuri palikuši bez vecāku gādības. Tādējādi ir pārkāptas tādu personu tiesības un likumīgās intereses, kurām ir ierobežotas iespējas aizstāvēt savas tiesības.

Ņemot vērā, ka tiesībsargs trūkumu novēršanu tiesību normu piemērošanā var sekmēt vienīgi ar rekomendējoša rakstura instrumentiem, lūdzu prokuratūru reaģēt uz likuma pārkāpumiem.

Lūdzu ģenerālprokuroru saskaņā ar Prokuratūras likuma 16. panta otrās daļas 1.punktu izvērtēt nepieciešamību uzsākt pārbaudi par normatīvo aktu pārkāpumiem bez vecāku gādības palikušu bērnu tiesību aizsardzības jomā: bērnu ievietošanu institucionālajā aprūpē bez tiesiska pamata (pretēji Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27.panta 3<sup>1</sup> daļā noteiktajam); bērnu ievietošanu ārpusģimenes aprūpē citas pašvaldības administratīvajā teritorijā (pretēji Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 4.panta piektajā daļā un Bērnu tiesību aizsardzības likuma 44.panta otrajā daļā noteiktajam); uzvedības sociālās korekcijas programmu neizstrādāšanu (pretēji Bērnu tiesību aizsardzības likuma 58. panta otrās daļas 7.punktā noteiktajam); bērnu atrašanās aprūpes iestādē nepārskatīšana (pretēji Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27. panta 3<sup>1</sup> daļā noteiktajam); bērnu namu vadītāju kā aizbildņu bezdarbību, nenodrošinot bērnu tiesības uz pilnvērtīgu attīstību (pretēji Civillikuma 255.pantā noteiktajam).

Tiesībsargs

J.Jansons

<sup>8</sup> Bāriņtiesu likuma 35.panta otrā daļa.